

Megvalósult álmok

INTERJÚ FABIO GROBARTTAL, KUBA KOMMUNISTA PÁRTJA KÖZPONTI BIZOTTSÁGA TAGJÁVAL

Fabio Grobart alapító tagja Kuba Kommunista Pártjának, részt vett a párt 1925-ben tartott alapító kongresszusán. Nevét a magyar olvasó 1975 decemberében ismerhette meg, amikor Kuba Kommunista Pártjának kongresszusán Fidel Castro előadói beszédében név szerint is tisztelettel említette, mint az első forradalmi generáció harcosát.

*

Őn 1925-ben egyike volt a kommunista párt megalapítóinak; részt vett azon a kongresszuson, amelyen megszületett a párt. Több mint fél évszázada tevékenykedik tehát a kubai kommunista mozgalomban. Hogyan találkozott oly fiatalon és olyan korán a kommunista eszmékkel?

Valójában már néhány évvel 1925 előtt kommunista lettem. Csatlakozásom a kommunista mozgalomhoz szorosan összefüggött századunk legfontosabb eseményével, az Októberi Szocialista Forradalommal.

Első ízben 1920 nyarán kezdtem felfogni ennek a forradalomnak a jelentőségét és rokonszenvet érezni Szovjet-Oroszország iránt. Alig tizenöt éves voltam akkor. Lengyelország második legnagyobb textilipari központjában, Bialystok városában éltem, ahol a proletariátus gazdag forradalmi hagyományokra tett szert.

1922 végén léptem be a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe és egyike lettem aktív tagjainak. Minthogy a rendőrség állandóan a nyomomban volt és aligha kerülhettem volna el a letartóztatást, tanácsosnak láttam, hogy — a Kommunista Ifjúsági Szövetség vezetőségének egyetértésével — 1924 második felében illegális úton elhagyjam Lengyelországot és kivándoroljak Kubába.

Amikor 1924-ben megérkeztem Kubába, nem ismertem múltját, sem pedig akkori helyzetét. Pedig, tekintet nélkül arra, hogy én tudtam-e róla, az Októberi Forradalom magasztos eszméi már ebben az országban is gyökeret vertek. Ezt egy váratlan eset adta értésemre.

Néhány héttel Kubába érkezésem után, egyik este a kimerítő munkanap végeztével a várost jártam, és ahogy az egyik havannai utcán elhaladtam egy ház előtt, a nyitott ajtón bepillantva meghökkenve láttam a szemközti falon Lenin arcképét. Lélegzetelállító pillanat volt! Mint később megtudtam, a kikötőmunkások egyik szakszervezetének helyisége előtt álltam. Az egyik munkás — miután megértette kívánságomat — ugyanaznap este elvitt a Havannai Munkásszövetség helyiségébe; ott működött az első kubai kommunista csoport, az 1923-ban létrehozott Havannai Kommunista Csoportosulás is.

Új világ tárult ki előttem. Ott találkoztam először — utóbb pedig közelebbi ismeretségbe is kerültem — Kuba első marxista-leninista csoportosulásának vezetőivel: Carlos Baliñóval, Julio Antonio Mellával és másokkal. Minthogy a lengyel Kommunista Ifjúsági Szövetség soraiban a proletár internacionalizmus szellemében nevelkedtem, körülbelül egy hónappal Kubába érkezésem után tagja lettem ennek a csoportosulásnak, később pedig — 1925-ben — az a megítéltetés ért, hogy részt vehettem Kuba Kommunista Pártja alakuló kongresszusán.

A kubai forradalmi mozgalom ugyanúgy tükröződik hőseinek és mártírjainak történetében, mint a világ más népeinek forradalmi mozgalmai. Kik azok a kubai hősök és mártírok, akiket Ön megismertette a magyar közönséggel? Kikkel dolgozott együtt a mozgalomban?

Kuba története — a múlt századtól, a Spanyolország elleni nemzeti függetlenségi

harc megindulásától kezdve egészen a forradalom 1959-es győzelmét követő évekig — bővelkedik hősökben és mártírokbán. Megemlíthetjük az 1868-as és az 1895-ös függetlenségi háború legkiemelkedőbb hőseit: Carlos Manuel de Céspedes, Ignacio Agramontét, Antonio Maceót, Máximo Gómezt és José Martí; a függő, félgymarmati köztársaság első öt évtizedének legjelentősebb hőseit és mártírjait: Julio Antonio Mellát, Rubén Martínez Villenát, Antonio Guiterast és Jesús Menéndez; valamint a számtalan hős és mártír közül, azok közül, akik — a Moncada-laktanya elleni, 1953. július 26-i forradalmi támadástól és a Granma harcosainak 1956 decemberi partraszállásától kezdve egészen a forradalom győzelméig és konszolidálódásáig — a Batista-diktatúra és az imperializmus ellen vívott harcban tűntek ki: Abel Santamariát, Frank Paíst, José Antonio Echeverriát, Paquito Rosalest, José María Pérez, Camilo Cienfuegot és Ernesto Che Guevarát.

Jóllehet ezek a hősök és mártírok eltérő történelmi körülmények közepette tevékenykedtek, és a fellépésük által keltett hatás sem volt egyforma, annyi bizonyos, hogy mindegyikük mély nyomot hagyott Kuba történetében, sőt némelyikük még az ország határain túl is.

José Martí volt a legkiválóbb képviselője annak a nagy küzdelemnek, amelyet a kubai nép folytatott a múlt század második felében a spanyol gyarmattartók ellen. Ez a kiemelkedő forradalmár és politikai gondolkodó túlmutatott saját korán, előfutára volt az amerikai imperializmus elleni harcnak.

Az Októberi Szocialista Forradalom győzelmével megkezdődött új történelmi korszak körülményei közepette Julio Antonio Mella vált a Martí által teremtett forradalmi hagyomány igazi örökösévé, folytatójává. Mella vezető szerepet játszott az egyetemi reformmozgalomban, és éltető eleme volt az 1923-ban megtartott első Egyetemi Diákkongresszusnak, amely azzal tűnt ki, hogy antiimperialista határozatokat fogadott el, támogatta az egyetemisták és a munkások közötti harci szövetség gondolatát, és hangoztatta, hogy internacionalista együttműködést kell kialakítani a Szovjetunióval és a nemzeti függetlenségükért küzdő népekkel. Mella szervezte meg a José Martí Népi Egyetemet és Kuba Antiimperialista Ligáját; 1925-ben pedig — a veterán Carlos Baliñoval együtt, aki Martí munkatársa és a marxizmus kubai előfutára volt — megalapította Kuba Kommunista Pártját, amelynek első Központi Bizottságában kiemelkedő munkát végzett.

Mella példaképpé vált azért, hogy életét teljességgel a forradalomnak szentelte. Gondolkodása csodálatraméltóan termékeny volt, és bámulatba ejtő az is, hogy rövid életében mily sokat tett Kuba és a többi latin-amerikai nép szabadságáért. Neve már az egész kontinensen ismert volt, amikor 1929. január 10-én, 26 éves korában, az imperializmus és a Machado-kormány ügynökei Mexikó földjén meggyilkolták, ott, ahol 1926 óta élt, mint politikai emigráns. Ötven éve annak, hogy ez a gyilkosság megtörtént.

Jesús Menéndez volt a legkiemelkedőbb szervezője és vezetője a cukornádültetvények és a cukorgyárak dolgozói — a kubai proletariátus legjelentősebb alkotórésze — egyszerű harcának.

Néger volt; olyan szegény, de köztisztelőben álló családból származott, amelynek tagjai a múlt században Kuba függetlenségéért harcoltak. Élete kora ifjúságától egygye forrt a cukormunkásokéval: először cukornádvágóként dolgozott, később pedig mint derítómunkás az egyik jelentős környékbeli cukorgyárban. Csakhamar kitért a cukoripar embertelen munkafeltételei — tizenkét órás munkanap, nyomorúságos bér, munkanélküliség az év 8—9 hónapjában bármiféle segély híján stb. — ellen vívott harcban.

1931-ben lépett be a kommunista pártba. 1932-ben küldöttként vett részt a Cukoripari Munkások Országos Konferenciáján, amelyen — először a kubai munkásmozgalom történetében — életre hívták a cukoripari dolgozók szakszervezetét. Továbbhaladva ezen az úton, Jesús Menéndez néhány év elteltével az ország legharcosabb, legnagyobb taglétszámú szakszervezetének főtítkára lett, a Kubai Dolgozók Szövetségében pedig — a feledhetetlen Lázaro Peña mellett — a második legjelentősebb vezetővé vált. Tevékenységének elismeréseként a kommunista pártban is

mind magasabb vezető tisztségekre választották meg, s végezetül tagja lett a Központi Bizottságnak és a képviselőháznak.

Kuba költőfejedelme, Nicolás Guillén érzékletesen adta vissza ezt a nagyszerű harcot az *Elégia Jesús Menéndezhez* című, közismert művében.

Az imperializmus és a kormány tisztában volt azzal, hogy Jesús Menéndez lehetetlen megvesztegetni; tudatában volt annak is, milyen nagy jelentőségű az a gazdasági ágazat, amelynek munkásait Jesús Menéndez irányította. Ezért határozta el, hogy Jesús Menéndez fizikailag likvidálják. A gyilkosságra abban az időszakban szánták el magukat, amikor tetőpontján volt a McCarthy nevével fémjelzett, szennyes antikommunista kampány. 1948. január 22-én Manzanillo városában ölte meg Jesús Menéndez — aljas módon, hátulról — egy csendőr százados, akinek maga a hadsereg vezérkari főnöke adta ki az erre vonatkozó parancsot.

Ernesto Che Guevara (akit a latin-amerikai és a karib-tengeri országok kommunista pártjainak 1975. június 13-án, Havannában megtartott tanácskozásáról kiadott nyilatkozat így jellemezett: „egyetemes hatású, kiváló argentin—kubai—latin-amerikai személyiség”) jelképévé vált „a hegyekben és a városokban, a gerillaharcban és a városi ütközetekben, a sztrájkok és a tömegtüntetések során elesett latin-amerikaiaknak, a kommunistákhoz és más irányzatokhoz tartozó harcosoknak” — a Latin-Amerika szabadságáért és társadalmi átalakulásáért kiontott vérnek. Che Guevara a kubai forradalom történetének egyik legdicsőségesebb lapját foglalja el. Nevét szívébe zárta a kubai ifjúság, Kuba egész népe.

A „Hős Gerilla” halála alkalmából, 1967. október 18-án tartott megemlékezésen Fidel Castro olyan „eszményi, tökéletes forradalmárként” jellemezte Che Guevarát, aki — kiemelkedő, értékes tulajdonságai folytán — példaként állítható mások elé is.

Ami pedig a kérdés másik részét illeti, vagyis azt, hogy kikkel dolgoztam együtt a forradalmi mozgalomban, azt mondhatom, hogy ismeretségben voltam és rövid ideig együtt dolgoztam az 1926-ban elhunyt Carlos Baliñoval, valamint Julio Antonio Mellával, aki 1926 elején távozott el Kubából. A későbbiekkel illetőleg, nehéz lenne akárcsak egyetlen olyan személyt találnom a kubai kommunista mozgalom hősei és mártírjai között, akivel ne lettem volna szoros kapcsolatban. Közöttük voltak azok, akikre előzőleg utaltam, és sok más elvtárs, aki ugyancsak Kuba szabadságáért és a szocializmus ügyéért áldozta fel életét.

A kubai forradalom győzelme szoros összefüggésben volt Kuba sajátos történelmével és a kubai forradalmi mozgalom sajátosságaival. Mégis, amikor a latin-amerikai forradalmi mozgalmakról esik szó, gyakran felvetődik a következő kérdés: miért éppen Kuba volt az első latin-amerikai ország, ahol győzedelmeskedett a forradalmi mozgalom? Mi erről az Ön véleménye?

A latin-amerikai kommunista pártok tanácskozásáról kiadott, előzőleg már idézett nyilatkozat megállapítja, hogy — noha minden latin-amerikai országban egyre nagyobb a lehetősége az imperializmussal szembeálló és haladó szociálpolitikát megvalósító demokratikus kormányok megalakulásának — ezekben az országokban különbözőek a társadalmi és politikai folyamatok formái, eltérő a népi erőknek a politikai és társadalmi átalakulások közvetlen irányításában való részvétele, s különbségeket találhatunk azzal kapcsolatban is, hogy milyen ennek a folyamatnak az osztálytartalma.

Arra a kérdésre, hogy a győzelem miért éppen Kubában következett be először és miért nem valamely más országban, talán akkor kaphatnánk megfelelő választ, ha a kubai forradalmi mozgalom feltételeit és jellegzetességeit összehasonlítanánk nem egész Latin-Amerika forradalmi mozgalmainak feltételeivel és sajátosságaival, hanem külön-külön minden egyes országéval.

Ami pedig azokat a tényezőket illeti, amelyek meghatározták a kubai forradalom győzelmét, teljes és részletes kifejtésükre természetesen nincs mód egy ilyen interjú keretében. Ezért, rövidre fogva a mondanivalómat, csak jelezni kívánok néhányat a lényeges tényezők közül.

Azoknak a történelmi körülményeknek, amelyek közepette a forradalmi folya-

mat a Moncada-laktanya ellen 1953. július 26-án végrehajtott támadással megindult, az volt a jellemző vonása, hogy szüntelenül éleződött a társadalmi, gazdasági, politikai rendszer általános válsága, az a válság, amelyet a neokolonializmus igájába kényszerített köztársaság megszületésétől kezdve vonszolt magával. Fennállásának 56 éve során ebben a köztársaságban fokozatosan fejlődtek ki azok a tényezők, amelyek elkerülhetlenné tették Kuba egész gazdasági, társadalmi és politikai struktúrájának radikális, forradalmi átalakítását. Ezt a szükségszerű változást leginkább az idézte elő, hogy mind élesebbé vált a termelőerők fejlesztésének szükségessége és a kapitalista termelési viszonyok közötti konfliktus.

Az ötvenes években az említett konfliktus a rendszer általános válságának jellegét öltötte magára. Lényeges eleme volt ennek a válságnak az a tény, hogy 1952-ben, amikor Kuba lakosainak száma már meghaladta a 6 milliót, a cukoripar — az ország alapvető iparága — termelése öt millió tonnát tett ki. Ez azt jelentette, hogy a termés nagyjából ugyanannyi volt, mint 1927-ben, a cukor ára viszont alacsonyabb volt, mint a húszas években, amikor az ország lakossága még nem érte el a négy millió főt.

Egymást váltották az egyre korruptabb, s az észak-amerikai imperializmust mind nagyobb mértékben kiszolgáló kormányok. Éleződtek a szociális feszültségek, növekedett a munkanélküliség, a szegénység, a műveletlenség. A tömegek növekvő elégedetlenségének és ellenállásának láttán az imperialistabarát oligarchia nem látott más kiutat, mint az erőszak alkalmazását. Ilyen körülmények között hajtott végre Batista katonai puccsot, amely azután tovább mélyítette és súlyosbította a neokolonialista kizsákmányolásnak alávetett köztársaság egész struktúrájának a válságát.

De éppen ebben a helyzetben kezdődött meg a népi harc új felfogásának kidolgozása is. Fidel Castro 1970-ben, Lenin születésének centenáriuma alkalmával, a következőképpen fejtette ki annak a koncepciónak a lényegét, amelyen a forradalom 1959-es győzelméhez vezető stratégia alapult: „...országunk hagyományainak, sajátos tapasztalatainak egyesítése, egybeolvasztása a marxizmus és a leninizmus alapvető eszméivel. Abban a történelmi pillanatban csak olyan ország érhetett el ilyen természetű győzelmet, ilyen előrehaladást, amelynek olyan hagyományai, olyan történelmi tapasztalatai voltak, mint Kubának. Ilyen mérvű előrenyomulást azonban semmiképpen sem érhetett volna el, ha csak ezekkel a hagyományokkal rendelkezik, és ha nem használja fel ugyanakkor — főleg számos lényeges kérdésre vonatkozóan — a marxizmus—leninizmus alapvető elképzeléseit.”

Forradalmi folyamatunk erejéhez és szilárdságához döntő módon járult hozzá az az egység, amely valamennyi forradalmi szektor és vezetők között, valamint a vezetők és a nép között jött létre, és amelynek kialakulását, majd fenntartását elsősorban a forradalom legfőbb vezetője, Fidel Castro egységesítő, összekovácsoló képessége tette lehetővé.

Forradalmunk győzelmében döntő szerepe volt a nemzetközi szolidaritásnak is, elsősorban a Szovjetunió és a többi szocialista ország részéről megnyilvánult szolidaritásnak. Mindez lehetővé tette, hogy a kubai forradalom visszavonhatatlan, megváltoztathatatlan társadalmi tényként legyen jelen a latin-amerikai színtéren.

Visszapillantva az elmúlt fél évszázadra, melyek voltak az Ön számára a leg-súlyosabb, legnehezebb pillanatok, s melyek voltak a legörömtelibbek?

Ha képes lennék emlékezetembe idézni az egész időszakot, amelyet kommunista harcosként éltem át, azt hiszem, kevés olyan pillanatra lennék, amelyet öröm nélkülínek, boldogtalannak kellene tartanom. Jóllehet tevékenységem legnagyobb részét illegálisban vagy féllegális körülmények között végeztem, keserű pillanataim csak akkor voltak, haraggal s felháborodással vegyes fájdalmat csak akkor éreztem, amikor a zsarnokság bérgyilkosainak karmába került harcostársaimat brutálisan megkínózták, s gyakran meggyilkolták. Sok más mártírsors között emlékezetemben örööm az első két kommunista mártír, Noske Yalob és Claudio Bouzón szörnyű halálát: letartóztatásuk után, amely akkor következett be, amikor pártunknak a Havannában, 1928-ban tartott Pánamerikai Konferencia ellen tiltakozó felhívását terjesz-

tették, a „La Cabaña” erődből a tengerbe vetették őket. Egy cápa gyomrában találta meg később egy halász Bouzón karját, Yalob holttestének valamilyen tengeri állattól összemart maradványai pedig a havannai öböl zavaros vizén tűntek fel.

Kitörőhözhatóan bevésszódott emlékezetembe José Wong kommunista szörnyű halála is. 1930-ban együtt voltunk bebörtönözve. Egy délután elhurcolták a többi fogoly mellől, s másnap felakasztva találtak rá az egyik büntetőzárkában. Testén ott voltak azoknak az ütéseknak a mély nyomai, amelyeket hóhérai mértek rá, amikor nyakára hurkolták a lepedőből összecsavart kötelet, s ő szembeszállt velük.

Annak az időszaknak kommunista mártírjaira emlékezve, megjelenik előttem egy kiváló, állhatatos magyar kommunista, Bernardo Reinhertz (Reinhertz Bernát) is, aki 1905-ben Erdélyben, Kolozsváron született. 1932-ben, forradalmi propagandaanyag terjesztése közben tartóztatták le, kegyetlenül megkínózták, s szitává lőtt holttestére később az egyik havannai külvárosban találtak rá.

Életem legörömtelibb, legboldogabb periódusai között tartom számon azt az időszakot, amikor a burzsoá rendszer idején a kommunista párt 1938-ban kivívta legalitását. Napilapot jelentetethet meg, saját rádióállomása volt, kiadója marxista-leninista könyveket és brosúrákat publikált és terjesztett, káderiskolával rendelkezett, és a párt tagjai közül szenátorok, képviselők, polgármesterek és városi tanácsosok is kikerültek. Mindez azt jelentette, hogy növekvő befolyásának és a dolgozókkal való egyre szorosabb egybefonódásának köszönhetően széles tömegpárttá kezdett fejlődni.

Persze, mondanom sem kell, a legnagyobb boldogságot azok az évek hozták meg számomra, amelyek 1959. január elseje óta teltek el: az antiimperializmus és a szocializmus győzelmes forradalmának utolsó húsz éve Kubában. Lehet-e nagyobb boldogság annál, amikor az ember megvalósulni látja majdnem egy egész élet törekvéseit és vágyait?

Nem sokan mondhatják el magukról, hogy életükben megvalósulni láthatják azokat az eszményeket, amelyekért több mint fél évszázadon át harcoltak. Ezt figyelembe véve, kérjük, mondja el, mit jelentett az Ön számára a párt 1975-ös kongresszusa, s hogyan vett részt ennek a kongresszusnak a munkájában?

Érzéseimet és gondolataimat elmondhattam ott a kongresszuson is, amelynek munkájában küldöttként vettem részt. Én voltam az egyetlen küldött, aki a párt 1925-ös alakuló kongresszusán is részt vett, s ennek folytán az az öröm ért, hogy megoszthattam a párt 1975-ös kongresszusának küldötteivel néhány emlékemet az ötven évvel azelőtt, illegális körülmények között tartott kongresszusról.

Mélyen megindított az a pillanat, amikor tudtomra adták: engem jelöltek ki arra, hogy bejelentsem a kongresszusnak Fidel Castro elvtársnak a párt első titkári tiszttségére való jelölését.

Grobart elvtárs! A kubai forradalom győzelmét megelőzően mintegy négy évtizedes kommunista tevékenységének legnagyobb részét Ön illegalitásban végezte. A későbbiekben két évtizedet szentelt „Amerika első szabad földjén” az új Kuba építésének. Mondhatjuk-e azt, hogy az utóbbi időszak munkája könnyebb volt annál, amit azt megelőzően végzett? A forradalom győzelme után milyen területen végzett pártmunkát?

Semmiképpen sem mondanám azt, hogy „könnyebb”. A szocializmus építése éppen nem könnyű egy olyan elmaradott, gyengén fejlett országban, mint Kuba, amelynek egy imperialista hatalom, az Egyesült Államok kemény gazdasági blokádjával, agresszióival és provokációival is szembe kellett néznie.

A forradalom győzelmét követően a párt elméleti folyóiratánál, a „Cuba Socialista”-nál dolgoztam, ahol a szerkesztő bizottság tagja voltam. Később elnöki minőségben a KKP KB mellett működő, 1973-ban alapított Kuba Szocialista Forradalma és Kommunista Mozgalma Története Intézet élére kerültem, s fő tevékenységemet ma is itt végzem. Ezenkívül arra is kell időt szakítanom, hogy elvégezzem azokat a teendőket, amelyek nemzetgyűlési képviselőként hárulnak rám.

A külföldi számára meglepő, ami Kuba Kommunista Pártja központi lapja, a Granma hasábjain tükröződik: az az állandó, jelentős érdeklődés, amely Kubában a forradalmi múlt kérdései, és általában a történelmi problémák iránt megnyilvánul. Ön, aki Kuba történetének és forradalmi múltjának kutatásával foglalkozik, mivel magyarázza ezt az érdeklődést? Mi a történelem sajátos szerepe a szocializmust építő Kubában?

Amikor az 1868-as forradalom centenáriumáról megemlékeztünk, Fidel Castro nyomatékosan és indokoltan húzta alá annak szükségességét, hogy a nép megismerje történelmét. Meg kell ismernie például, hogy az 1868 és 1878 közötti háborúban elszenvedett vereség fő oka a forradalmi erők megosztottsága volt; hogy a Kubai Forradalmi Párt megalakításakor Martí fő célja az volt, hogy biztosítsa minden hazafi egységét a nemzeti függetlenség kivívása érdekében az 1895-ös háborúban. A népnek tudnia kell azt is, hogy azt a függetlenséget azután elragadta tőlünk — és nem kivívta számunkra, ahogyan az oligarchia „történészeinek” hazugságaiban szerepelt — az amerikai imperializmus beavatkozása, az általa végrehajtott katonai megszállás.

Mai eszméink — állapította meg Fidel — egybekapcsolódnak azzal az őszinte lelkesültségű cselekvéssel, amelyre azok határozták el magukat, akik 100 évvel ezelőtt felszabadították a rabszolgákat, kikiáltották a függetlenséget, s elindultak azon a dicső úton, amely ösztönzésül és például szolgált minden következő nemzedéknek.

Ezért a pártnak az I. kongresszuson elfogadott szervezeti szabályzata is kiemeli: „Kuba Kommunista Pártja oltalmazza és védelmezi hazánk szuverenitását és méltóságát; a párt népünk magasabb forradalmi hagyományai örökösének, megőrzőjének és folytatójának vallja magát”. E forradalmi hagyományok között tartjuk számon a múlt század „mambi” harcosainak örökségét; azokét, akik megalapították az első munkásszervezeteket és az első marxista—leninista pártot, és akik a továbbiakban ezeknek zászlaja alá álltak; azoknak az örökségét, akik következetesen harcoltak az imperializmus ellen; a munkások, a parasztok, az egyetemisták, a néger tömegek, az értelmiség és a nők harci hagyományait; népünk internacionalista hagyományát, amely abban nyilvánul meg, hogy szolidaritást vállalunk az egész világon minden igaz ügygel; azoknak a hősöknek az örökségét, akik 1953. július 26-án megkezdték a fegyveres harcot; azoknak a forradalmár harcosoknak az örökségét, akik lehetővé tették, hogy a zsarnokság és az imperializmus hazánkban végérvényesen vereséget szenvedjen, s akik a nevezetes január elseje óta minden fronton megvédték, megszilárdították és előrevitték a forradalmat.

A magyar közvélemény előtt ismeretesek a forradalmi Kuba által elért nagy vívmányok. Melyekre büszke Ön leginkább e vívmányok közül?

Minden területen — a mezőgazdaságban, az iparban, a közlekedésben, az oktatásban, az egészségügy, a kultúra terén stb. — oly nagyszámúak és jelentősek a forradalmi Kuba által elért eredmények, hogy ésszerűbb lenne azt megkérdezni: van-e valami, amire nem vagyunk büszkék. A forradalom jelentős előrehaladása minden nappal közelebb visz bennünket annak a célnak az eléréséhez, hogy véglegesen felszámoljuk Kubában az elmaradottságot, a gyengén fejlettséget. Az elért eredmények büszkeséggel töltenek el bennünket, de nem tesznek elbizakodottá. Pártunk és népünk tudja, sokat kell még tennünk azért, hogy leküzdjük elmaradásunkat, megszüntessük hibáinkat és gyengeségeinket; nagyon sok erőfeszítést kell még tennünk azért, hogy elérjük a kitűzött célokat.

Mindazonáltal, a kivont eredmények közül népünk különösen arra büszke, hogy a forradalom olyan, a burzsoá Kubában „természetesnek” tartott gondokat szüntető meg, mint a munkanélküliség, az analfabetizmus, a néger lakossággal szembeni faji megkülönböztetés, a nők hátrányos helyzete, a koldulás és a szerencsejáték, valamint arra, hogy a forradalom ugyanarra a szintre emelte a nép internacionalista tudatát, mint amely forradalmi hazafiságára jellemző.

A haladó művészet mindenkor segítette a forradalmi mozgalmakat. Hogyan nyilvánult meg az a segítség a kubai forradalom esetében? Milyen segítséget nyújtott az egyetemes művészet ehhez a harchoz?

Természetes dolog, hogy a haladó művészet mindig támogatja a forradalmi mozgalmakat. Nyilvánvaló, hogy Kuba esetében ez a segítség a Batista elleni harc során nagyon konkrét formában jelentkezett, különösen a Moncada-laktanya ellen végrehajtott támadás után. A diktatúra akkori gaztettei széles körben hozzájárultak a kubai irodalmárok és művészek mozgósításához. Abbeli próbálkozásában, hogy semlegesítse kormánya ellenzékét, Batista az Oktatásügyi Minisztérium mellett olyan kulturális intézetet állított fel, amely többé-kevésbé leplezett módon a megvesztegetés különféle formáival igyekezett élni. Ez a törekvés azonban teljes kudarcot vallott.

A legkiválóbb és különféle irányzatú értelmiségiek és művészek a kommunisták által alapított, „Nuestro Tiempo” (A mi időnk) elnevezésű kulturális társulat köré csoportosultak, hátat fordítva a kulturális intézetnek, s megtagadva a koncerteken és más hivatalos rendezvényeken való részvételüket. Ez a mozgalom olyan erőre tett szert, hogy — jóllehet vezetői a rendőri üldözés célpontjai lettek — a rendőrség nem tudta megsemmisíteni vagy törvényen kívül helyezni. Túlságosan is magas volt az a színvonal, az a művészi érték, amelyet a benne résztvevők képviseltek. Olyannyira, hogy ennek az ellenzéki szervnek a filmtagozatából kerültek ki az ICAIC (Kubai Filmművészeti és Filmipari Intézet) jelenlegi vezetői és legjelesebb alkotóművészei; zenetagozatához tartoztak a jelenlegi Nemzeti Szimfonikus Zenekar legjobb előadó-művészei és karmestere; táncművészeti tagozatában dolgoztak Alicia Alonso és a Kubai Nemzeti Balett több más kiváló reprezentánsa; művészeti galériáján kiállított Portocarrero, Mariano és minden jelentős képzőművészünk; s ezen kívül ott kezdtek együtt dolgozni a „Teatro Estudio” (Studiósínház), a „Teatro Escambray” (Escambray Színház) és más, magas színvonalú színpadi csoportok művészei. Ugyanez mondható el a legkiválóbb kubai irodalmárokról, zeneszerzőkről stb.

A tagjai által képviselt kiemelkedő színvonalnak köszönhetően a „Nuestro Tiempo” társulat nagy támogatásra talált a legismertebb haladó külföldi művészek és írók körében. Ez a tény hozzájárult fennmaradásának biztosításához akkor, amikor mindenki tudta, hogy ez az intézmény — a Sierrában harcoló gerillák védelmében — illegális tevékenységet folytat. Szoros kapcsolatot tartott fenn ugyanis a Népi Szocialista Párt (kommunisták) által létrehozott Értelmiségi Munka Bizottságával, melyet a feledhetetlen Juan Marinello vezetett. A társulat rendszeresen megjelentette folyóiratát, amely tükrözte az értelmiségieknek és a művészeknek a Batista-diktatúra ellen folytatott forradalmi munkáját, s amelyet a szocializmussal rokonszenvező irányvonal jellemezett.

A kommunista párt mindig nagy gondot fordított a kultúra művelői és terjesztői közötti munkára. Az első Batista-diktatúra idején legálisan adta ki a „Mediodía” (Dél) című hetilapot, amely az ország leghaladóbb írástudóit tömörítette, a második világháború alatt pedig a „Gaceta del Caribe” (Karibi lap) című folyóiratot jelentette meg, amely tükrözte a művészek és irodalmárok által a fasizmus ellen és az ország nemzeti felszabadulásáért vívott harcot. Abban az időszakban alakult meg a „Teatro Popular” (Népszínház), amely elsőnek vitt színre antiimperialista műveket, s elismerésre méltó tette volt az is, hogy első ízben mutatott be Gorkij-művet Kubában. Az ismert kommunista harcos, Lázaro Peña által irányított Kubai Dolgozók Központja közreműködésével létrejött a „Sociedad Popular de Conciertos” (Népi Koncerttársulat) is. A párt által irányított rádióállomás, a „Mil Diez” (Ezer-tíz) hozott létre először rádiózenekarokat, magas színvonalú drámai műveket, s lehetőséget nyújtott néger és mesztic művészek fellépésére, akiket addig a nemzeti rádióban nem fogadtak el.

Mi a véleménye a jelenlegi kubai művészet, elsősorban az irodalom helyzetéről, s Ön személyesen melyiket kedveli leginkább a különféle ágazatok, műfajok és irányzatok közül?

Amennyire erről tudomásom van, a kubai művészetet már nemzetközileg is értékelik, elismerik. Említettem már Alicia Alonso nevét és nemzeti balettünket. De utalhatok egy újabb keletű eseményre is: fiatal zongoraművésznünk, Jorge Luis Prats elnyerte, elsőként a latin-amerikai művészek közül, a Margueritte Long-Jacques *Thibault*-díjat. Ugyancsak nemrégiben a Spanyol Királyi Nyelvtudományi Akadémia Alejo Carpentiernek ítélte oda a Miguel de Cervantes Saavedra-díjat, regényírói életművének elismeréseként. Azt hiszem, Nicolás Guillén kimagasló életpályájára már nem is kell utalnom ahhoz, hogy érzékeltessem forradalmi hazánk művészetének és irodalmának jelenlegi helyzetét, viszonylag magas színvonalát. A novellisták, költők, regényírók és zeneszerzők fiatalabb nemzedékében is találhatóak a jövő számára nagy reménységet jelentő alkotók.

Személyes ízlésemre vonatkozóan, meg kell vallanom, hogy — azon kívül, hogy nagy érdeklődéssel fordulok a politikai és történeti tárgyú munkák felé — a műfajok közül elsősorban a regényt kedvelem, az irányzatok közül pedig a realista művészet különféle megnyilvánulásait. Nem vagyok a fantázia ellensége, s nem ellenzem a különféle kifejezési eszközök használatának szabadságát sem; úgy vélem azonban, hogy az irodalom és a művészet nemcsak az emberek közötti kommunikációs eszköz, nemcsak a valóság megismerésének eszköze, hanem nagymértékben kell hatnia a nép tudatára, művelődésére is. Ha teljesen eltávolodik ettől, találós kérdéssé válik vagy éppen olyan eszközzé, amely kizárólagosan az Én kifejtésének szolgálatában áll, akkor nem tölti be szerepét, s következőképpen nem elégíti ki. Úgy érzem ilyenkor, hogy nagy lehetőségek mennek veszendőbe.

Az interjút készítette:

ANDERLE ÁDÁM

Fordította: BEJ CZI MIKLÓS

ROBERTO FERNÁNDEZ RETAMAR

A forradalmi Kuba és a kultúra*

I

Érthető érdeklődés nyilvánul meg a forradalmi Kuba kultúrája iránt. Ez a kultúra igen változatos, konkrét alkotásokban jelenik meg. Az itt következő oldalakon azonban nem kimondottan ezekre kívánunk utalni. Amennyire igaz az a megállapítás, hogy „az irodalom története egyben az irodalomra vonatkozó nézetek története”, ugyanúgy leszögezhető az is, hogy a kulturális alkotások története ugyancsak meg egyezik az ugyanezekre az alkotásokra vonatkozó nézetek történetével, a kultúrával kapcsolatos nézetek, felfogásmódok történetével. Ez utóbbiak közül tekintünk át néhány, az új Kubával kapcsolatos felfogást. És e kérdés megvilágításában, nyilvánvaló okok (korlátok) miatt, elsősorban saját munkáinkra támaszkodunk.

Mint köztudott, a „kultúra” eléggé vitatott terminus. A továbbiakban ennek két értelmezésével kívánunk foglalkozni: a kettő összefüggésben áll, de nem azonos egyik a másikkal. Az egyik az az értelmezés, ahogyan a művészet sok tanulmányozója és magyarázója használja: szerintük, és még sokak szerint, a „kultúra” kifejezés a művészetekre korlátozódik, ide értve az irodalmat is. A másik értelmezés, amelyet elsősorban etnológusok és történészek használnak, sokkal szélesebb kiterjedésű: egy meghatározott közösség anyagi és szellemi alkotásainak rendszerét öleli fel. A kö-

* Előadás a Yale Egyetem 1977 októberében Kubáról tartott szemináriumán.